

»Drugo, kar moramo storiti, da skušamo vedno jasno povedati, kdo je kriv za določeno krizno situacijo, ki jo skušajo reševati med drugim tudi z manipulacijami s stereotipi. Posameznika, ki je odgovoren, je treba imenovati in ga ne skrivati za pripadnost določeni skupini ali določenemu narodu... (Matej Rode)

* * *

»Poleg globalnega programa redefinicije socialistične družbe potrebujemo učinkovit mikro program, predvsem zato, ker se je obdobje velikih globalnih reform sedemdesetih let izteklo, dopolnjevanje jih je treba z iniciativami na mikro ravni, ker so globalne reforme dragi in izredno tvegani projekti... (Borut Šuklje)

* * *

»Življenje ni Sveto pismo ne Koran ne Kapital ne partijski kongres ne cerkveni koncil – temveč je neprestana vsakdanja, z argumenti demokratično vodena bitka ne za nedosegljivo rajsko lepo, ampak vsaj za znosno materialno in duhovno bivanje vsakega posameznega človeka in vsakega naroda... (Igor Torkar)

Pravna kultura

Prof. dr.
Ljubo Bavcon

Zahvaljujem se za povabilo na zbor slovenskih kulturnih delavcev, ki ga štejem za priznanje, da sodita tudi pravo in še posebej tudi kazensko pravo v okvir širšega pojma kulture. Govoriti danes na tem zboru o kazenskem pravu je nevhvaležno. Po eni strani se bo kdo spraševal, kaj imajo včasih groba policija, po mnenju neposredno prizadetih nepravilna sodišča in kaj imajo zaporu opraviti s kulturo, a vendar upam, da bom pozneje lahko dokazal, da so ta vprašanja tesno povezana z njo. Po drugi strani je v tem trenutku nevhvaležno govoriti o kazenskem pravu kot sestavini kulture spričo aretacije Janeza Janše. Žal mi je, da moram imeti glede tega vprašanja nekoliko drugačno mnenje kot velika večina navzočih in da moram nastopiti kot advocatus diaboli. O tej aretaciji je mogoče imeti več hipotez, tudi sam jih imam, toda med njimi je vsekakor tudi tista, ki je vsebovana v uradnem sporočilu Republiškega sekretariata za notranje zadeve. Za zdaj se zdi, da so organi za notranje zadeve SR Slovenije ravnali v skladu z obstoječo kazensko zakonodajo, dokler pa ne bomo imeli kakšnih drugačnih podatkov in informacij, je treba v skladu s pravili za obnašanje v demokratični družbi žal molčati in počakati. Kar lahko v tej zvezi rečem, je samo moje mnenje, da je obstoječa zakonodaja s področja kazenskega postopka, ki zadeva pooblastila policije v predkazenskem postopku, dvomljiva s stališča njene legitimnosti. Moram tudi izraziti upanje, da so organi za notranje zadeve Slovenije temeljito

premislili, kaj delajo, in da se niso pustili zlorabiti kot sredstvo za nedopustne politične obračune. Ne nazadnje moram povedati, da se je v Sloveniji v zadnjih letih tudi na področju politične kazenske represije vzpostavila neodvisnost sodstva, ki se med drugim izraža tudi v tem, da organi državne varnosti, javno tožilstvo in sodišča niso več en sam organ, podrejen enemu centru politične moči, marveč so to trije različni organi, z različnimi vlogami in nalogami, pri tem pa pripada končna odločitev o resnici, o krivdi in o kazni politično neodvisnemu sodišču. Glede na to, da je za zadevo J. Janše pristojno vojaško sodstvo, upam, da omenjena občečloveška civilizacijska in kulturna pravila veljajo tudi za to sodstvo.

Pred dobrimi desetimi leti sem v uvodni besedi h knjižni izdaji kazenskega zakona SR Slovenije zapisal te-le misli:

»Sprejem kazenskega zakona SR Slovenije v Skupščini SRS dne 26. maja 1977 je za Slovence prevzaprav zgodovinski dogodek. Zdaj smo namreč prvič v naši zgodovini dobili kazenski zakon, kot eno izmed konstitutivnih prvin samostojne in suverene državnosti.

Vse od časov staroslovanskega običajnega kazenskega prava so uporabljali na ozemlju današnje Slovenije kazenskopravna nepisana in pozneje pisana pravila, kakor so veljala v fevdalnih in poznejših tujih državah, ki jim je pripadalo ozemlje Slovenije. Brez lastne državnosti Slovenci seveda nismo mogli razvijati svoje kazenske zakonodaje. Vendar pa je sodna praksa morala vselej do neke mere upoštevati gospodarske, socialne, kulturne in druge posebnosti območij, na katerih je delovala, in odtod so rasle prvine slovenske kazenskopravne misli.«

To velja zlasti za čas, ko so se polagoma začeli uveljavljati v pravosodju domači ljudje in še posebej za čas predvojne Jugoslavije. Spričo tega se je začela razvijati, še zlasti po ustanovitvi pravne fakultete in univerze v Ljubljani, relativno samostojna slovenska teorija kazenskega prava (Metod Dolenc), ki se je bogatila tudi s kriminološkimi (Aleksander Maklecov) in kriminalističnimi (Avgust Munda) prvinami. Ne morem tu obširneje dokazovati, a dejstvo je, da je bil vpliv slovenske kazenskopravne kulture na jugoslovansko razmeroma močan. Tako postane razumljivo, da je vstaja slovenskega naroda za nacionalno in socialno osvoboditev v letu 1941, ki je eden najbolj elementarnih izrazov slovenske samobitnosti, hkrati porodila tudi prvi kazenskopravni predpis v Jugoslaviji – Odlok slovenskega narodnoosvobodilnega odbora o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitve, in sicer že 16. septembra 1941. Ta odlok je izraz zavesti tedanjega SNOO, da mora biti tudi v času vojne in vstaje uporaba nasilja urejena s pravom in z njim omejena. Zdi se, da je ta odlok izraz globoko v zavest njegovih avtorjev vsajenih kulturnih načel, da se mora nasilje podrejevati pravu tudi med vojno. To dokazujeta v preambuli navedena smotra tega odloka, to sta: zaščita slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitve ter preprečevanje samovolje. Ne nazadnje to dokazujeta na začetku in na koncu odloka poudarjeni izjavi, da gre za izjemne ukrepe, ki »se bodo ukinili s prestankom izjemnega stanja«.

Na takšna pravno kulturna in civilizacijska izhodišča se je sredi petdesetih let, ko so nastale na Slovenskem ugodnejše razmere za razvoj kriminoloških, kriminalnopolitičnih in kazenskopravnih raziskovanj, navezala tudi tedaj nastala tako imenovana ljubljanska kriminološka šola, ki je bila s tem nazivom znana tudi v svetu. Njena tri pglavitna izhodišča so bila:

– odmik od normativne koncepcije za spreminjanje resničnosti k reali-

stični koncepciji, ki šele v spoznavanju družbene resničnosti, kakršna že pač je, vidi možnosti za njeno postopno spreminjanje,

– zanikanje totalitarne represivnosti kot ideologije in prakse pri upravljanju države na sploh in še posebej na področju preprečevanja kriminalitete,

– reafirmacija človeka posameznika, ki »ni objekt v svetu drugih, marveč živi v času in prostoru, ki ga individualno doživlja, sestavlja in soustvarja«. Odtod izvirajo za to šolo tipično vztrajanje pri zahtevi po striktnem varstvu človekovih svoboščin in pravic, njegovega človeškega dostojanstva in njen humanizem.

S tem kratkim posegom v preteklost sem hotel pokazati, da so tudi na videz marginalna področja, kakršna so kazensko pravo, kriminalna politika in kazensko pravosodje, zelo tesno povezani z zakladnicami narodove kulture in civilizacije in zato stvar njegove samobitnosti in suverenosti. Spričo tega pripada slovenskemu narodu suverenost tudi na področju kazenske zakonodaje, vključno s tisto, ki se nanaša na načela za delovanje organov kazenskega pravosodja in na njegovo organizacijo.

Načeloma je suverenost države neomejena, v resnici pa je seveda ta suverenost na zakonodajnem področju vendarle omejena, in sicer z dejstvi, s stvarnostjo in s sistemom kulturnih in civilizacijskih vrednot, ki v pojmovanjih ljudi že obstajajo ali se v ljudeh in družbi pojavljajo kot vizije, kot tisto, kar naj bi bilo. Če je kak zakon, tudi kazenski, v nasprotju z resničnostjo in z dejstvi, je nesmiseln, če pa je v nasprotju s sistemom obče sprejetih kulturnih vrednot, potem je nelegitimen.

Tu, na tej točki, se torej stikata pravo in kultura, kajti kultura je vrednostna, aksiološka podstat prava. Še zlasti velja to za kazensko pravo, ki je seveda nasilje, a pri tem so meje legitimne, se pravi upravičene represije, določene z vrednotami, ki so višje, trajnejše, modrejše kot neposredno občutene potrebe, koristi, učinkovitost in kar je še podobnih utilitarnih opravičil za uporabo nasilja.

Pravkar povedane, na videz zelo teoretične misli, je mogoče brez truda prevesti v jezik, razumljiv vsakemu. Brž ko namreč popusti politični pritisk, ki kazensko pravo in pravosodje spreminja v instrument in v transmisijo enega centra politične volje in moči, se začnejo v sodni praksi uveljavljati temeljna načela kazenskega prava in pravila te stroke. Ta so torej očitno obstajala v zavesti javnosti pa tudi sodnikov in tožilcev že tudi prej, a se niso mogla uveljaviti. Zato se je zgodilo, po moji vednosti prvič v novi Jugoslaviji, da je pred nedavnim javni tožilec SR Slovenije vložil zahtevo za varstvo zakonitosti v korist svobode tiska, ne v njeno škodo. Prav tako se je zgodilo, da so Vrhovno sodišče in nekatera druga sodišča v Sloveniji tudi na teh, tako politično občutljivih področjih, kot so svoboda tiska in svoboda človekove kritične misli, uveljavila tista temeljna načela demokratične pravne države, ki so oblikovana v številnih mednarodnih pravnih dokumentih o človekovih svoboščinah in pravicah, in tista pravila kazenskopravne stroke, ki zagotavljajo spoštovanje omenjenih načel.

Ta, na kratko povedana spoznanja in izkušnje, me prepričujejo, da je stopnja kulture in civiliziranosti kakega naroda odločilna tudi za njegovo kazensko pravo in za delovanje njegovega pravosodja. Četudi sem se za ponazoritve omejil zgolj na področje kazenske politične represije, pa velja vse povedano tudi za kriminalno in za zakonodajno politiko, kakor tudi za sodno prakso, ki jim je poverjeno, da se ukvarjajo s preprečevanjem in

reagiranjem zoper tako imenovano navadno kriminaliteto. Spričo tega menim, da mora Slovenija zavrnila tiste predloge za spremembo ustave SFRJ, ki merijo na to, da bi se okrnila suverenost SR Slovenije na tem področju celo v tistem omejenem obsegu, v katerem ji je priznana z ustavo SFRJ iz leta 1974. Gre za amandmaje, ki razširjajo pristojnosti zveznega javnega tožilca in zveznega sodišča, kakor tudi za predloge, ki se zavzemajo za odpravo republiške kazenske zakonodaje, se pravi za enoten jugoslovanski kazenski zakonik. To stališče sicer ni uvrščeno med predlagane amandmaje, je pa mogoče, da se bo to zgodilo.

To pa seveda ne pomeni, da bi se zavzemal za kakšen slovenski separatizem, prav nasprotno. Menim, da moramo storiti vse, kar moremo za uskladitev republiških kazenskih zakonov, kjer je to le mogoče in kjer takšna uskladitev ne bi pomenila odstopa navzdol od že doseženih ali vsaj v Sloveniji dosegljivih standardov kulturnega in civiliziranega družbenega reagiranja na kriminaliteto. Poudariti moram, da so številne določbe slovenskega kazenskega zakona naletete na zelo dober odmev v strokovnih krogih v drugih republikah in pokrajinah, tako da jih bodo uvrstili v svoje kazenske zakone ob prvih prihodnjih novelizacijah. Prav tako pa je treba povedati, da so tudi v kazenskih zakonih drugih republik in pokrajin določbe, ki jim moramo slediti pri nas, ker so boljše po vsebini ali po zakonodajni tehniki od naših. Prav posebnega pomena pa je, da Slovenija s svojimi najboljšimi močmi sodeluje pri oblikovanju kazenskega zakona SFRJ, zlasti kar zadeva njegov splošni del. Ta je namreč skupen za vso Jugoslavijo in obsega temeljna načela, kot so: legitimnost te zakonodaje, omejenost represije, zakonitost in človečnost, kakor tudi določbe, ki zadevajo usodna vprašanja o pojmu kaznivega dejanja, o kazenski odgovornosti in o kazenskih sankcijah, od katerih vsebine in uporabe je odvisno ali pravosodje sploh more biti v službi resnice in pravice ali pa ga zlorabljajo kot sredstvo za zatiranje človekovih svoboščin in pravic. To pa velja prav tako tudi za oblikovanje posebnega dela kazenskega zakona SFRJ, kjer je vsebovano kazensko-pravno varstvo skupnih jugoslovanskih vrednot in kjer je treba s še posebno pazljivostjo določiti meje med območji človekove svobode in območjem kaznivosti.

Skratka, zavzemam se za to, da Slovenci ohranimo svojo samobitnost in suverenost, toda ne zaprti vase, ne nedostopni za druge možnosti in vplive. Ti lahko prihajajo iz razvitejšega sveta, toda tudi iz sveta, ki ga včasih preveč podcenjujemo. Mislim, da ne gre za svet z nižjo kulturo, marveč za svet z drugačno kulturo. Ta drugačna kultura pa je, vsaj meni, včasih bolj simpatična kot naša slovenska, ki je pogosto tudi ozkosrčna.